

35 років тому ужгородці перемогли ГКЧП

Гортаючи сторінки серпневих, 1991 року тодішніх, українських засобів масової інформації та Інтернет-видань, здивувався відсутності важливої, правдивої та об'єктивної «деталі» - реакції Ужгородської міської ради, на спробу, фактично - державного перевороту, який чомусь «спустили» на путч. І це при тому, що місцевий «парламент» найзахіднішого обласного центру - виявився єдиним на увесь Радянський Союз, який не тільки виступив проти купки путчистів Москви, вже 19 серпня але й проголосував відповідний документ - «Звернення до Верховної ради Української РСР, до громадян Ужгорода», яким фактично засудив ГКЧП.

Коротка хронологія путчу в українських ЗМІ

Отже, за останні 35 років, кілька ЗМІ України, хронологічно, в деталях - розповіли про перебіг подій навколо московського заколоту, дійових осіб та провал путчу але якось невиразно - вказали на реакцію України та роль її політиків й чиновників, зупинившись по-суті лише на київських чиновниках та на В. Чорноволі, який тоді головував у Львівській обласній раді. Як сам, останній пише, він: [«влаштував у своєму готельному номері в Києві імпровізований прес-центр, звідки мало не щопівгодини зізвонювалися з російським парламентом і представниками Б.Єльцина. Також, однопартійці В.Чорновола друкували і роздавали листівки із закликом не визнавати ГКЧП та його рішення. І 20 та 21 серпня збирали в центрі Києва мітинги на підтримку російської демократичної опозиції, на які сходились по кілька тисяч людей»](#).

Натомість, заяви Л.Кравчука - тодішнього голови Верховної Ради України як й інших органів влади республіки, наприклад президії Верховної Ради, були схожими: українців заспокоювали, що влада ГКЧП на УРСР не поширюється, але закликали не збиратися на мітинги та не порушувати законів. [Інакше кажучи, влада чекала, чим закінчиться протистояння в Москві](#).

Навіть у Латвії, яка на той час, вважалась найбільш «бунтівною» серед колишніх балтійських республік СРСР, конституційний закон про незалежну державу Верховна рада цієї країни прийняла тільки 21 серпня, коли стало ясно - реакція не пройшла. І це незважаючи на те, що столиця [Рига, була у перші ж дні путчу, фактично - захоплена ризьким ОМОНОм та російськими десантниками](#).

На цьому фоні Ужгородська міська рада першого скликання (1990-1994), дякуючи молодим, активним та небайдужим депутатам, вже в перший день путчу - 19 серпня 1991 року, таки зуміла організуватись, попри заборону зібрань й мітингів та провести сесійне засідання на якому було засуджено дії заколотників. Про це написав, як учасник подій, ще в 2021 році та оприлюднив у матеріалі [«Три серпневі дні Ужгорода»](#), який передрукували низка видань, включно з українськими.

Ганебні й нерішучі дії центральних органів влади України

Але, повернемося до столиці України, до Києва та до історичних фактів щодо ГКЧП, щоб зрозуміти роль, місце та дії київської політичної гарнітури на той час. Так, ще за добу до путчу, 18 серпня 1991 року, ЦК компартії України, від імені свого секретаріату відправив в обкоми партії з грифом «цілком таємно» шифровку під № 47, в якій чітко рекомендувалося: «У зв'язку з введенням в країні надзвичайного стану найважливішим завданням партійних комітетів є сприяння Державному Комітету з надзвичайного стану в СРСР...». Більше того, «Будь-які демонстрації, мітинги, маніфестації, страйки повинні бути виключені», й далі – [«Зорієнтуйте керівників засобів масової інформації на необхідність утриматися від публікації будь-яких матеріалів, які можуть дестабілізувати обстановку»](#).

А вже вранці 19 серпня 1991 року, Кабінет Міністрів УРСР прийняв ухвалу, яку підписав перший віце-прем'єр К.Масик «Про створення тимчасової комісії для запобігання надзвичайним ситуаціям», яку очолив державний міністр УРСР з питань оборони, національної безпеки та надзвичайних ситуацій Є.Марчук. Відповідно до ухвали за регіонами були закріплені «відповідальні». Наприклад, тодішній міністр сільського господарства О.Ткаченко став курувати Вінниччину, Житомирщину, Черкащину та Закарпаття, а міністр юстиції Віталій Бойко - Київщиною, Херсонщиною та Хмельниччиною.

Стержнем всіх виступів найвищих державних посадовців України 19-20 серпня 1991 року проходила турбота «про врожай», на чому, зокрема наголошував у виступі по республіканському телебаченню й вже згадуваний Л.Кравчук.

Натомість, однозначно й негайно засудили московських путчистів, тільки політики та партії з націонал-демократичного і націоналістичного таборів: [НРУ, УРП, Союз українського студентства, «Меморіал», Товариство Лева, СНУМ](#).

Єдиними ж представниками від «робітничого класу» на всю Україну, які постановили не визнавати розпорядження «гекачухні» і оголосили про безстроковий політичний страйк, вимагаючи заборони КПРС та її бойового загону в Україні - КПУ, були донецькі шахтарі. І все. Ні одна, з понад 11 000, сільських, міських, районних чи обласних рад тодішньої України та більше 200 000 депутатів усіх рівнів - не виступили відкрито проти ГКЧП. Ні одна, крім Ужгородської міської ради, про що й сьогодні мало хто знає в Україні та про що й на 35-ту річницю навряд-чи згадають та розкажуть, зокрема - загальноукраїнські засоби масової інформації.

Натомість, навіть, 22 серпня 1991 року, коли із заколотом було скінчено - українські партійні журналісти не знайшли в собі сил, щоб засудити путчистів. Швидше – навпаки, повністю підтримали «комітетчиків», такі партійні офіціози ЦК КПУ, як [«Радянська Україна», «Робітнича газета», «Сільські вісті», «Правда Украины», які всі три дні друкували матеріали ГКЧП у повному обсязі а куці коментарі та інтерв'ю - мали лояльно-пафосний характер: «Країна живе надією і тривогами»](#).

Провал московського заколоту – як шанс на демократію сателітам совка

Тим не менше, московський ГКЧП - неабияк налякав, в тому числі й сусідні країни колишнього соцтабору. Й саме його провал - прискорив департизацію, заборону комуністичних партій та остаточне відокремлення країн центральної Європи й «втечу» від колишнього СРСР.

Так, в тодішній Чехословаччині, серпневі події у совку - відразу охарактеризували як держпереворот. Однак, тоді, коли більшість населення тодішньої Чеської та Словацької Федеративної Республіки (CSFR) турбувалася про долю молоді чехословацької демократії, значна частина громадян, пов'язаних із комуністичним режимом, отримала надію, що завдяки подіям у Москві старий порядок повернеться.

Країну ж, охопила паніка та, відповідно - ажіотаж, коли населення кинулось скуповувати борошно та продукти харчування а також заправляти власні автівки. А оскільки Чехословаччина тоді безпосередньо межувала з Радянським Союзом, налякане Федеральне міністерство оборони – запропонувало ще 19 серпня 1991 року, перекинути біля 6 500 солдатів через Словаччину до радянського кордону, хоч путч завершився ще до того, як армія вирушила в похід.

І це при тому, що переворот викликав гарячі національні дебати щодо дебільшовизації Чехословаччини, і 23 серпня партія ОДС висунула такі вимоги: публікація списків агентів КДБ, що діють на території Чехословаччини, [загальне оприлюднення результатів люстрацій, оголошення СТБ злочинною організацією та розпуск Комуністичної партії](#).

Однак, це вже дещо інша історія...